

УДК 340.132.83: 342.562

Шульгін В.В.

*полковник юстиції запасу, старший викладач кафедри військового права
Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО

Постановка проблеми. Актуальність проблематики пов'язана із тим, що реформування та ефективний розвиток сучасних Збройних Сил України на пряму залежить від необхідності переосмислення та врахування позитивної історично-спадкової якості деяких юридичних механізмів, закладених в генезі комплексних процесів реалізації актів військового законодавства України, зокрема в період Української Держави за Гетьмана П. Скоропадського (29.04. –14.12.1918 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти військового законодавства України в історичному розрізі досліджувались такими відомими вченими, як Д. Дорошенко [1], Б. Монкевич [4], О. Тимошук [9] та ін. Але необхідність реформування Збройних Сил України зумовлює звернення до історичного досвіду та його використання в теоретичному та практичному плані.

Формулювання завдання дослідження. У сучасному процесі реалізації військового законодавства України необхідно враховувати як схожі проблеми, які мали місце в період існування Української Держави П. Скоропадського, так і ті позитиви, які можуть бути використані в період реалізації Державної комплексної програми реформування і розвитку Збройних Сил України на 2012-2017 роки.

Виклад основного матеріалу. Військове законодавство Української Держави, зважаючи на Умови німецького командування (8 пунктів) [1, с.31-32] (зокрема, заборона формування української армії (п. 1) та можливість заміни українських військових та судових законів відповідними законами союзних держав (п. 4)), почало створюватися з дозволу

німецького командування лише влітку. Серед приписів загального законодавства особливо слід відзначити маніфест Ради Міністрів від 29.04.1918 «Грамота для всього Українського народу» [2], до якого долучалися закони «Про тимчасовий державний устрій України» (7 актів), які закріпили конституційні основи юридичних механізмів реалізації актів нового українського військового законодавства. Закон «Про Гетьманську владу» (ст. 1-8) надав Гетьману статус Верховного Воеводи Армії і Флоту (особисто очолив Військове міністерство і Генеральний штаб), з правом затверджувати закони, після чого останні набували чинності. Законом «Про Права і обов'язки Українських Козаків і Громадян» (ст. 11-22) захист Вітчизни проголошений святим обов'язком кожного козака і громадянина Української Держави (ст. 12). Для належного правового забезпечення життєдіяльності армії Української Держави була створена військова юридична служба [3], Безпосередньо в системі актів військового законодавства цього періоду слід виокремити текст Військової присяги [4] від 20.07.1918, в якому громадяни присягали Українській Державі і Гетьманові (механізм ідеологізації та моралізації); Універсал Гетьмана від 16.08.1918 «Про відновлення козацтва як військового стану» [5] (спроба реанімації механізму комплектування війська національними патріотами). Серед кодифікованих актів: Дисциплінарний Статут, затверджений 10.08.1918 Гетьманом [6] (система військово-адміністративних заохочень та стягнень механізму обов'язково-беззаперечного виконання наказів начальників, але імперського зразку); Статут військової

повинності, що набрав чинності з 08.11.1918 [7] (загальна та особиста повинність для всіх працездатних чоловіків із застосуванням механізму звільнень за окремими професіями, решти – із сплатою військового податку), який у більшості статей копіював Статут про військову повинність російської імперії від 01.01.1874 в редакції 1912 року [8, с. 1-128]. Серед законів: від 24.07.1918 «Про загальний військовий обов'язок» [9, с. 183] (відновив військові ранги, скасовані ЦР; встановив механізм підготовки військових кадрів, через систему військових навчальних закладів); від 30.05.1918 «Про військову підсудність» [10] (визначив Перелік справ, які підлягали розгляду у військових судах); від 21.06.1918 «Про організацію військово-судових інституцій та їх компетенцію» (закріплені організаційні, матеріально-компетенційні та процесуальні процедури, зокрема обов'язок всіх військових судів керуватися національними законами та імперським російським законодавством наскільки постанови цих законів не будуть суперечити новим законам Української Держави») [11]; від 24.10.1918 «Про вибори суддів до військових судів»; від 20.10.1918 «Про учот і заклик пробуваючих у межах Української держави офіцерів й поверхстрокових унтер-офіцерів бувшої Російської армії та бувших юнкерів військових шкіл» [12] (добровільно-примусовий механізм комплектування зразково-інструкторських частин). Серед підзаконних актів: постанова уряду від 15.11.1918 «Про правила і порядок застосування збройних сил» (внаслідок демонстрації студентів проти реалізації Статуту військової повинності, яка закінчилася розстрілом мітингуючих); наказ військового міністерства від 15.05.1918 «Про ведення діловодства у війську» (тільки українською мовою) [13, с. 29]; від 15.05.1918 № 155 «Про внутрішні відносини в Українській армії» (закріпив принципи: законності, обґрунтованості покарання; охорони законом прав військовослужбовців; користь справи визнає можливість перебування на службі людей знання, досвіду

і таланту, хоч би і не українського походження, при безумовній їх вірності Самостійній Україні); накази Військового міністра: від 29.06.1918 [14] «Про формування та комплектування регулярної національної армії» (на принципах патріотизму; національної свідомості (за походженням чи народженням); вірності ідеї незалежності України; а підстаршин до складу полків – за рекомендацією Партії хліборобів-землевласників. Заборонялось приймати до армії бойових офіцерів, але які як раз і складали більшість національно свідомих офіцерів; від 07.10.1918 № 583 «Про формування загону Січових Стрільців» [15]; від 20.11.1918 № 10 «Про введення Положення про військову цензуру» у повному обсязі на основі Тимчасового Положення, як додатку до ст. 128 Положення про польове управління військами 1914 року [16].

Після підписання Гетьманом 14.11.1918 року Грамоти про федерацію Української Держави з майбутньою, не більшовицькою Росією розпочалося повстання [17]. В наслідок чого П. Скоропадський зрікся влади, передавши її і державний скарб Урядові, а сам виїхав за кордон.

Висновки: За короткий період існування Української Держави (7,5 міс.) було видано близько 500 актів, які мали силу закону [18, с. 196]. Вважається, що Гетьман П. Скоропадський, як спадковий та професійний військовий, робив все можливе для створення та організації боездатної національної армії. За його сприяння створювався досить потужний, комплексний, горизонтально та ієрархічно структурований новий національний військово-юридичний механізм реалізації актів системи військового законодавства Української Держави.

Цей механізм ще був «проімперський» та «окупаційно» обтяжливим, з огляду на неможливість миттєвого скасування попереднього законодавства та реальність перманентної загрози заміни українських законів відповідними законами союзницьких держав. Але, за рахунок військового професіоналізму,

державницької волі Гетьмана при унормуванні таких юридичних засобів як деполітизація війська, військово-професійна моралізація та військово-національна свідомість вояків, свідомо військова дисципліна створювалися не поодинокі військово-законодавчі акти, а відбувалась їх інтенсивна комплексна систематизація у формі нової національної спеціалізованої кодифікації.

Не зважаючи на доволі розвинуту систему військового законодавства Української держа-

ви, яке закріпило дієві юридичні механізми реалізації загального військового обов'язку громадян; прав та обов'язків козаків під час дійсної військової служби; порядку виборності старшин, військових суддів; дисциплінарної влади; процесу військового судівництва тощо, сформуванню національного боєздатного військово не вдалося за відсутності широкої народної підтримки, іноземного військового втручання, грубих помилок у механізмі комплектування війська особовим складом.

Анотація

У статті аналізується стан та особливості системи військового законодавства Української Держави за Гетьмана П. Скоропадського. Виявлені негативні та позитивні аспекти комплексного механізму реалізації приписів в системі актів військового законодавства у визначений період.

Ключові слова: військове законодавство, кодифікація військового законодавства, механізм реалізації військового законодавства Української Держави.

Аннотация

В статье анализируется состояние и особенности реализации военного законодательства Украинского Государства при Гетмане П. Скоропадском. Выявлены негативные и позитивные аспекты комплексного механизма реализации предписаний в системе актов военного законодательства в установленный период.

Ключевые слова: военное законодательство, кодификация военного законодательства, механизм реализации военного законодательства Украинского Государства.

Shulhin V.V. Status and features of realization of military legislation of Ukrainian State at the time of Hetman P. Skoropadskyi

Summary

The article is devoted to analyze Status and especially problems of realization of military legislation of Ukraine State in Hetmans P. Skoropadsky. Identified the negative and positive aspects of the complex mechanism of realization requirements in the system acts of military law within the prescribed period.

Key words: military legislation, codification of military legislation, military legislation realization mechanism of the Ukrainian state.

Список використаних джерел:

1. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – Т. 2. Українська Гетьманська Держава. – Ужгород, 1932. – 352 с.
2. Державний вісник. – 1918. – 16 травня. – № 1.
3. ЦДАВО України. – Ф. 1077. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 99.
4. Монкевич Б. Організація армії Української Держави 1918 р. // Україна у минулому. – К.: Либідь, 1995. – Вип. 7 – С. 77-78.

5. Державний вісник. – 1918. – 16 жовтня.
6. Статут дисциплінарний. – К., 1918.
7. Армія. – 1918. – 20 листопада. Статут військової повинності, ухвалений Радою міністрів Української держави. – К., 1918.
8. Устав о воинской повинности. Изд. неофиц. / Свод Законов Российской империи в 5 книгах. Книга вторая. Т. – IV. Под ред. и с прим. И.Д. Мордухай-Болтовского. – СПб.: Русское книжное тов-во «Деятель», 1912. – 373 с.
9. Тимошук О.В. Охоронний апарат Української Держави (квітень-грудень 1918 р.): Монографія. – Х.: Вид-во Університ. внутрішніх справ, 2000. – 460 с.
10. Державний вісник. – 1918. – 7 черв.
11. ЦДАГО України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 52.
12. Державний вісник. – 1918. – 22 жовтня; Армія. – 1918. – 22 листопада.
13. Вислоцький І. Гетьман Павло Скоропадський в освітленні очевидців. – Торонто: Український робітник, 1940. – 39 с.
14. ЦДАВО України. – Ф. 458. – Спр. 2. – Арк. 81
15. ЦДАВО України. – Ф. 1074. – Оп. 2. – Спр. 6. – Арк. 166
16. ЦДАВО України. – Ф. 1184. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 13
17. Державний вісник. – 1918. – 16 листопада
18. Українське державотворення. Словник-довідник. – К.: Либідь, 1997. – 560 с.